

OSTAVILA NAM JE ZNAČAJNO DJELO

(U povodu smrti Mare Švel-Gamiršek)

Željko Beršek

Ime hrvatske spisateljice i pjesnikinje Mare Švel-Gamiršek možda će tek sada, nakon njezina odlaska iz naše sredine, pobuditi u našem kulturnom životu zasluženu pažnju: nesumnjivo je najznačajnija spisateljica šokačkog pera — kroničar ravne i plemenite Slavonije, pjesnikinja rijetke kršćanske inspiracije i uvažena autorica za najmlađe. Rođena 1900. u Srijemskoj Mitrovici — u njezinu je kuću navraćao A. G. Matoš, a preko puta stanovao Iso Velikanić — ona je kao dijete rasla u ozračju svoje duhovne i kulturne sredine, pod inspiracijom religioznih nadahnuća i konkretnog života slavonskih ravnića. Tako će ona, poslije, na izvorima domaće prošlosti i sigurne filozofske istine graditi svoje likove, oplemenjivati ljudske dodire i odnose, zanositi svojim stilom i toplinom. I dok je Mitrovica sa svojim sarkofazima i reljefima ostavila u njoj snažne dojmove, dotle će Sava i Fruška Gora buditi u njoj njezine pjesničke osjećaje. Završit će gimnaziju i poći na medicinu, ali će ubrzo prekinuti, povratit će se peru i književnom stvaralaštvu. To će postati njezino zvanje i poziv.

Prije dvije godine, u povodu spisateljičine 75. godišnjice, njezin biograf prof. Juraj Lončarević i ja kao njegov suradnik sredili smo njezina djela i rukopise razvrstavši ih u pet svezaka, priredili smo ih za tisak. Kršćanska sadašnjost je u povodu iste godišnjice izdala njezin roman *Ovim šorom Jagodo* i u istom izdanju nekoliko eseja, *Trenutni snimci*, posvećenih njezinim suvremenici, našim kulturnim i književnim pregaocima.

U priređivanju kritičkog izbora njezinih radova osnovni naš kriterij bio je kronološka sistematizacija, da bi se kroz sva djela mogle pratiti razvojne faze autorice. Prva je knjiga tako posvećena šokačkoj problematiki kroz ciklus o Ivanovima, kao jedinstvena izvorno etnološka freska iz vremena šokačke Vojne krajine do I. svjetskog rata, na koju se nastavljaju pripovijetke iz romana *Šuma i Šokci*, što je ujedno i naslov ove prve knjige.

Druga knjiga nastavlja ovom istom problematikom kao nedjeljivim književnim tkivom uz cjelinu romana *Ovim šorom, Jagodo*. Ona je lirске inspiracije s elementima manje poznatog hrvatskog vjerskog i folklornog sižea, gdje su došli do izražaja naši šokački običaji. Tu su dane slike iz konkretnog života, generacije u usponu i padu; naglašena je socijalna nota, zahvaćena moralna i društvena problematika.

Treća je knjiga nadahnuta snažnim, iskonskim šokačkim temperamentom. U *Portretima nepoznatih žena* dana je čitava garnitura likova s tla nekadašnje Vojne krajine. I dok u prethodnoj knjizi možemo posebno izdvojiti *Grijež Drtne Žaperove* (pobačaj), u ovoj se najsnažnije nameće ženka sa svojim životom i duhovnim portretom.

Tek u četvrtoj knjizi Mara Švel-Gamiršek se obraća gradskoj sredini i riše socijalne i psihološke horizonte građanskih žena, dotično u poglavlju *Iz uspomena* piše o muškim likovima s kojima se susretala. Posebno se ističe već spomenuta zasebna cjelina *Trenutni snimci* o našim književnicima i kulturnim radnicima. Čini se da je ovaj dio najljepša partija njezine memorijalne proze, umjetnički izražajne i tople.

Peta je knjiga posvećena njezinim pjesmama, temi *Priče za Sveu i Karen*, i religioznom štimungu pod imenom *Legende* s biblijskim motivima. — Bez sumnje bogata ostavština našoj literaturi i duhovnoj kulturi.

O Mari Švel-Gamiršek pisali su mnogi naši pisci i književni kritičari od Ljubomira Marakovića do Ive Balentovića. Ne možemo ih sve nabrajati. Spomenimo da je Dubravko Jelčić na jednom savjetovanju u Osijeku konstatirao: »U razdoblju između dva rata samo je jedno jedino književno pero pisalo zanimljivu, živim problemima nadahnutu prozu u Slavoniji: pero Mare Švel.«

Stanko Gašparović je stavlja u sam vrh hrvatske novelistike: »Uz novele Vjekoslava Kaleba *Na kamenu*, pripovijetke Mare Švel *Šuma i Šokci* nesumnjivo su najznačajniji i najbolji prilog mladoj suvremenoj hrvatskoj novelistici.« Slično o njoj pišu i prof. Lončarević i Vladimir Kovačić. Ljerka Matutinović ju je predstavila u ediciji *Pet stoljeća hrvatske književnosti*; ona je za to izdanje izvršila izbor njezine proze.

Možemo na kraju spomenuti da je prof. Rudi Sremac prije više godina prema njezinim zapisima snimio kratki kolor-film pod imenom *Oklada*, koji prikazuje kako su stranci eksploatirali naše slavonske šume.

Mara Švel-Gamiršek nas je napustila, ali nam je ostavila svoje djelo. Bez sumnje značajno i bogato. Sahranjena je u svojoj dragoj Vrbanji 7. XII. 1975. Nadajmo se da ćemo njezina nova izdanja ubrzo moći vidjeti na knjižarskim izlozima. Tek tada ćemo kad ih uzmemo u ruke i počnemo čitati, osjetiti svu draž Marina pera, doživjet ćemo epopeju šokačkog života, naših ljudi i krajeva, ocijeniti značaj duhovnog i književnog priloga Mare Švel-Gamiršek našem narodu, njegovoj kulturi i literaturi.

NAJPRIJE ČOVJEK

Ivan Golub, Najprije čovjek, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1975.

Ante Kusić

Ova nova knjiga prof. Goluba *Najprije čovjek* predstavlja značajan prilog proučavanju psihohigijene. Nadahnuta je Biblijom i velikim imenima suvremene znanosti. Autor u sedam poglavlja raspravlja o nekim konkretnim uvjetima čovječje psihonervne ravnoteže.

Najglavniji uvjet te ravnoteže jest razvijanje unutarnje slobode, a ono je najvišešteno Augustinovim načelom »ljubi i radi što hoćeš«, kao i Pavlovim »gdje je Duh Gospodnji, ondje je sloboda«. Na temelju knjige *Vladanje sobom* od Chaucharda govori se o slobodi kao neurofiziološkoj usmjerenosti na odabiranje dobra. Činjenica da čovjek može reći i »ne« unatoč najozbiljnijim razlozima u prilog dobra, protivno nagonskim automatizmima životinja, prisiljava nas »da uzmemo u obzir i njezinu (naše slobode) metafizičku interpretaciju... izraženu kroz dogmu prvog grijeha«. Oslonom na knjige E. Fromma *Bjeg od slobode* i *Umijeće ljubavi*, pisac raspravlja o slobodi kao uvjetu da se rodimo do kraja: »Rođenje nije čin, ono je proces«, gdje »živjeti znači radati se svakoga trenutka«. Ima, međutim, ljudi koji se nikada ne rode do kraja, pa ostaju vezani na majku, oca, obitelj, položaj, novac, državu, bogove. Takvi ljudi mentalno teže da se vrate u materino krilo. Ni odnos čovjeka prema Bogu ne smije biti mazohističko sklanjanje u božanstvo: osobnost se ne smije poništiti, nego treba spontano djelovati, ali — u nadahnuću ljubavi za čovjeka, svakog pojedinog i sve skupa. Korelativi slobode jesu ljubav i rad.

Čovjek se ne može razviti u potpunu i uravnoteženu ličnost bez ljubavi. Ta je trostruko usmjerena: ljubav prema sebi, prema bližnjemu kao »drugome«, i prema apsolutno Drugome ili Bogu. Nedostatak ljubavi prema sebi glavni je razlog nedostatka ljubavi prema bližnjemu kao »drugome«. To utvrđuje psihokibernetičar M. Maltz: čovjek s osjećajem manje vrijednosti kompenzira taj osjećaj agresivnošću, dominacijom i drugim zastranjenjima. Inferiornost i superiornost jesu suprotne strane istog novčića, svakako — patvorenog. E. Hubbard s pravom govori kako samo »mali ljudi«, sitne duše, uvijek imaju pravo i nikada »nemaju krivo«. Takve sitne duše ništa ne rade, naravno — iz straha »da ne počine pogrešku« te budu svrgnute s umišljenog pjeđestala. O ljubavi prema bližnjemu, kao uvjetu zrele ljubavi prema samome sebi,